

2. Пономаренко В.С., Клебанова Т.С., Чернова Н.Л. Экономическая безопасность региона: анализ, оценка, прогнозирование: Монография. – Х.: ИД «ИНЖЭК»,

2004. – 144 с.

3. Ромашенко Т. Типы и матрицы экономической безопасности // Управление риском. – 2003. – № 2. – С. 3-9.

Поступила до редакції 17.11.08

© О.В. Озаріна, 2008

УДК 35.075+334.012

Н.Л. Шлафман*

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті розглянуті проблеми впровадження закордонного досвіду вдосконалення системи оподаткування з метою стимулювання розвитку підприємницької діяльності.

В статье рассмотрены проблемы внедрения зарубежного опыта совершенствования системы налогообложения с целью стимулирования развития предпринимательской деятельности.

Постановка проблеми. Здійснивши європейський вибір, наша держава має враховувати і детально досліджувати всі тенденції, наявні в країнах ЄС, де накопичено величезний досвід використання податків у забезпеченні стабільності економічного розвитку. Тому необхідно постійно глибоко аналізувати усі явища і процеси в розвитку податкових систем, використовувати систему оподаткування як інструмент державного регулювання. Отже, вимагають наукового обґрунтування питання співвідношення прямих і непрямих податків, упорядкування і приведення у відповідність з пріоритетами соціально-економічного розвитку України систем пільг щодо податків, забезпечення справедливості оподаткування і рівномірності податкового навантаження. Актуальність цих питань посилюється ще й тим, що економіка будь-якої держави перебуває у постійному взаємозв'язку з економіками інших країн, де особливе місце відводиться системам оподаткування, оскільки вони суттєво впливають на розвиток зовнішньоекономічної діяльності та участь держави в міжнародному поділі праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам податкового стимулювання розвитку підприємницької діяльності присвячені досить багато праць як закордонних, так і вітчизняних учених-економістів. Але все ще

існує певна недостатність розуміння механізмів, що впливають на розвиток підприємництва, особливо у виробничій сфері, на сучасному етапі трансформаційних перетворень вітчизняної економіки.

Метою статті є аналіз проблем впровадження системи оподаткування з метою розвитку підприємницької діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В останні роки більшість країн-членів ЄС провели реформи, спрямовані на зменшення рівня прямого оподаткування компаній. Основним елементом даних реформ стало зменшення граничних ставок податку на прибуток. У період з 1990 по 2001 роки зниження податкових ставок було, зокрема, здійснене в Бельгії (з 43% у 1990р. до 39% у 2001 р.), Данії (з 40 до 30%), Франції (з 39,5 до 33,33%), Німеччини (з 43 до 25%), Великобританії (з 35 до 32,5%). Одночасно реформи прямого оподаткування в Австрії, Німеччині, Данії, Франції характеризувалися розширенням податкової бази, що виражається в зниженні рівня амортизації устаткування, жорсткості порядку переносу збитків у зменшення майбутнього прибутку компанії. Крім того, у Бельгії, Фінляндії, Німеччині, Греції, Італії, Нідерландах, Іспанії, були проведені реформи соціальних податків [2].

В 2008 році удосконалення систем опо-

* Шлафман Н.Л. – провідний науковий співробітник Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, канд. екон. наук, с.н.с., м. Одеса.

Таблиця 1

Простота податкових платежів *

Країна	Рейтинг
Мальдіви	1
Сінгапур	2
Гонконг	3
Хорватія	43
Казахстан	44
Тринідад і Тобаго	45
Грузія	102
Молдова	111
Росія	130
Азербайджан	141
Вірменія	143
Киргизстан	152
Таджикистан	155
Узбекистан	159
Україна	177
Беларусь	178

датковування підприємницької діяльності здійснювалося в 31 державі. Найбільш рішучі міри були започатковані в Болгарії, а Туреччина знаходиться на другому місці. Найпопулярнішим заходом було зниження корпоративного прибуткового податку, що реалізовано в 27 країнах.

Поряд із зазначеним заходом багато держав також полегшили тягар дотримання податкового законодавства шляхом спрощення або скасування інших податків для підприємництва. «Цього року полегшення податкового тягара було другою по популярності реформою державного регулювання підприємницької діяльності. У минулому багато урядів з небажанням йшли на скорочення податкового тягара, побоюючись скорочення державних доходів. Але деякі з них усе-таки почали податкову реформу і виявилися у вигаді завдяки припливу інвестицій і економічному росту», - відзначила Рита Рамальо, одна з авторів доповіді й експерт по податках проекту Doing Business Всесвітнього банку і МФК [5]. Це дослідження дозволяє здійснити пряме зіставлення податкових систем різних країн. При цьому виявляється, яким чином підприємницька діяльність залежить не тільки від ставок оподаткування, але і від тягара процедур, необхідних для забезпечення дотримання правових норм.

У доповіді ретельно аналізується кількість податкових платежів, витрати часу на ці операції і загальні витрати на сплату податків, що підсумовуються у вигляді загальної ставки оподаткування. Загальна ставка включає наступні види податків: податок на прибуток, соціальний податок, податок на майно, податок з обороту та інші податки, такі, наприклад, як муніципальні збори або податок на пальне. Для оцінки податкового режиму використовуються такі індикатори, як необхідні процедури, витрати часу і грошові витрати.

У цілому, у рейтингу країн по простоті податкових платежів Україна займає 177 місце (табл. 1).

Цього року в число десяти держав із найсприятливішими податковими режимами, увійшли (в послідовності, що убуває) Мальдіви, Сінгапур, Гонконг (Китай), Об'єднані Арабські Емірати, Оман, Ірландія, Саудівська Аравія, Кувейт, Нова Зеландія і Кірібати. Найбільш важким виявився податковий тягар для підприємців у Панамі, Ямайці, Мавританії, Болівії, Гамбії, Венесуелі, Центральноафриканській Республіці, Республіці Конго, Україні і Беларусі (позиції в рейтингу з 169 по 178).

Перше місце в Європі по витратах на ведення підприємницької діяльності займає Великобританія, у т.ч. у виробничій сфері й інформаційних технологіях, по наявних обмеженнях для прямих капіталовкладень іноземних компаній, друге – за умовами розвитку підприємництва (після Голландії) та рівню оподаткування (після Ірландії) [6]. У Великобританії Закон про компанії встановлює чітку і досить просту систему реєстрації компаній. Порядок реєстрації – заявний. У випадку дотримання заявником установлених законом вимог за формою і змістом представлених документів Реєстраційна палата не вправі відмовити в реєстрації компанії. У Великобританії дозволений продаж готових компаній, тобто зареєстрованих компаній зі стандартними документами про їх утворення, що зручно тим, що компанія може приступити до ведення ділових операцій без проходження передреєстраційної процедури. Малі підприємства Великобританії мають істотні податкові пільги. Зокрема, вони звільнені від сплати податку на прибуток із коштів, що спрямовуються на впровадження інформаційних і телекомунікаційних технологій, а також частини коштів, які виділяються на НДДКР. Прогресивна шкала оподаткування прибутку підприємств створює відносно сприятливі умови для діяльності підприємств із невеликими розмірами прибутку. Зокрема: при прибутку менше 10 тис. ф.ст. – ставка оподаткування 0%; менше 50 тис.ф.ст. – 10% з перших 10 тис.ф.ст. і 23,75% із суми, що перевищує 10 тис.ф.ст. (на всю суму прибутку ставка варіюється від 10 до 19%); від 50 до 300 тис.ф.ст. – 19%; від 300 тис.ф.ст. до 1500 тис.ф.ст. – 19% з перших 300 тис.ф.ст. і 32,75% із суми, що перевищує 300 тис.ф.ст. (на всю

* Налоговые платежи в 2008 году // www.doingbusiness.org/taxes

суму прибутку ставка варіюється від 19 до 30%); більш 1500 тис.ф.ст. – 30% [6]. Малий бізнес має окремі пільги: по веденню податкової звітності, право на відстрочку по сплаті податків; систему знижок на штрафи при сплаті прострочених позичок, у т.ч. звільнення від «автоматичних» штрафів за несвоєчасну сплату ПДВ. Підприємства, оборот яких не перевищує 56 тис.ф.ст., не платять ПДВ. Підприємства з оборотом до 0,6 млн.ф.ст. виплачують ПДВ раз на рік, з оборотом 0,6-2,8 млн.ф.ст. – на загальних умовах – щокварталу. Є і галузеві пільги: підприємства-виробники пива з обсягом виробництва менш ніж 0,5 млн. літрів пива на рік платять акциз на пиво в розмірі 50% від стандартної ставки. До інших пільг у сфері оподаткування можна віднести спрощену систему податкової реєстрації. Малі підприємства, чий оборот не перевищує 56 тис. ф.ст., не підлягають реєстрації в місцевому відділенні Королівської служби митниць і акцизів з метою обкладання ПДВ [6].

До числа інших напрямків підтримки підприємництва можна віднести спрощену схему звітності. Кожна британська компанія зобов'язана представляти звіт про свою фінансову діяльність за рік у Реєстраційну палату, при цьому малі підприємства з річним оборотом менш ніж 1 млн. ф.ст. мають право надавати цю звітність у скороченому вигляді і без аудиторського висновку, що дозволяє їм заощаджувати відносно великі фінансові кошти. Останні ініціативи британського уряду щодо підтримки підприємництва включають: підвищення «граничних» значень для віднесення підприємств до суб'єктів малого і середнього бізнесу, що розширює число компаній, які одержують зазначені вище пільги. При збереженні чисельності зайнятих (до 50 чол.) до малих підприємств тепер будуть відноситися підприємства з оборотом до 5,6 млн.ф.ст. (було 2,8 млн.ф.ст.) і активами до 2,8 млн.ф.ст. (1,4 млн.ф.ст.). При збереженні чисельності зайнятих (від 50 до 250 чол.) до середніх підприємств тепер будуть відноситися підприємства з оборотом 5,6-22,7 млн.ф.ст. (було 2,9-11,1 млн.ф.ст.) і активами 2,9-11,4 млн.ф.ст. (було 1,5-5,6 млн.ф.ст.); удосконалення систем корпоративного оподаткування й оподаткування НДДКР; зниження «пласкої» ставки ПДВ для малих підприємств. Для малих підприємств, чий оподатковуваний оборот не перевищує 150 тис.ф.ст., уведені нові «пласкі» ставки ПДВ (платиться не з кожної угоди, а з товарообігу в цілому). У залежності від галузі, в якій працює підприємство, вони варіюються тепер від 2% (підприємства, що займаються роздрібним продажем продуктів харчування,

тютюнових виробів, газет, і дитячого одягу) до 13,5% (підприємства будівельної промисловості) [6]. Таким чином, Великобританія по такому показнику, як «індекс економічної волі», знаходиться на 6-му місці з 102 країн, уступаючи лише Сінгапуру, Новій Зеландії, США, Швейцарії і Малайзії.

У теперішній час податкова система України зазнає істотних змін, але практика її вдосконалення свідчить про недостатню погодженість питань про шляхи проведення податкових реформ. У такій ситуації актуальним стає вивчення й узагальнення досвіду розвинених країн. Це дає можливість виділити деякі загальні принципи проведення податкових реформ.

Необхідність податкової реформи обумовлена наступними моментами:

- зміною пріоритетів економічного розвитку й соціально-політичної організації суспільства;
- зміною економічних концепцій щодо оподаткування, що є слідством розвитку об'єктивних економічних процесів;
- практичною неможливістю реалізації оптимальності й досконалості оподаткування, що приводить до періодичного вдосконалення податкових систем.

Принципи побудови системи оподаткування в Україні, податки, збори й інші обов'язкові платежі в бюджет і внески в державні цільові фонди передбачені Законом України «Про систему оподаткування», а також доповненнями й змінами до даного закону, інструкціями Мінфіну й інших нормативних документів. Сукупність податків, зборів, інших обов'язкових платежів у бюджет і внесків у державні цільові фонди становлять систему оподаткування. Сьогодні податкова служба України здійснює контроль по 82 видам податків і зборів, у тому числі по 19 загальнодержавним і 63 видам місцевих податків і зборів, внесків, платежів і відрахувань у бюджет, державні цільові фонди.

У процесі реформування податкової системи України були шаблонно перенесені особливості податкових систем розвинених країн, що склалися протягом не одного десятиріччя, на нашу економіку. Із двох підходів до проведення податкових реформ: революційного і еволюційного, був обраний саме революційний підхід, що передбачає внесення глибоких принципних змін в оподаткування. А саме цього, виходячи з досвіду розвинених країн, наприклад, США, не рекомендується робити. Були обрані основні податки, наприклад, такі як ПДВ і податок на прибуток, якими ефективно користуються розвинені країни, і уведені в Україні. Причому, не були прийняті в увагу

умови, у яких вводилися дані податки, і сама їхня суть.

ПДВ, як один з основних каналів надходження коштів у дохідну частину бюджету, закріпило податкове законодавство понад 50 країн (у тому числі 17 європейських). У доходах бюджету він становить: у Франції – 38 %, Німеччини – 28 %, Іспанії – 24,9 %, Данії – 19 %, Великобританії – 17% [2]. Питома ж вага податку на додану вартість у доходах зведеного бюджету України становив в 1998 р. – 25,8 %, в 1999 р. – 25,6 %, в 2000 р. – 19,2 %, в 2001 р. – 19,2 %, в 2005 р. – 22,4%, в 2006 р. – 22,7%.

Характерною рисою ПДВ є те, що він призначений стримувати кризу надвиробництва й прискорювати банкрутство слабких підприємств. В Україні механізм визначення ПДВ не враховує ні сутності податку, ні його наслідків. Основна мета його введення – наповнення бюджету, адже із всіх податків у ньому яскравіше всього виражена фіскальна функція.

Увести податок на додану вартість означає встановити податок на приріст вартості продукту, отриманої в результаті його додаткової обробки у виробництві. Тому додана вартість – це тільки зроблена, але ще не реалізована на ринку продукція. Парадокс у тім, що підприємства повинні платити державі значні кошти лише за те, що створили додаткову вартість, незалежно від того, чи буде реалізована продукція й за якими цінами. Така абсурдна система оподаткування приводить до падіння рентабельності виробництва й фінансовому краху підприємств, оскільки вони фактично не мають коштів для поповнення основних і оборотних коштів виробництва, іде вимивання оборотних коштів.

Законодавством закріплено, що ставка податку на додану вартість застосовується у відсотковому відношенні до вартості реалізованих товарів (робіт, послуг). А це означає, що з вартості при визначенні податкового зобов'язання не вилучаються витрати, які не представляють доданої вартості. Таким чином, ігнорується сама сутність цього податку. Це проявляється ще й у тім, що ПДВ стягується навіть із відрахувань на соціальне страхування, внесків у Пенсійний фонд, акцизного збору, амортизаційних відрахувань і тому подібного. ПДВ лягає важким тягарем не тільки на кінцевого споживача, тобто на населення, але й на підприємства. Податком обкладається не додана вартість, а витрати, пов'язані з виробництвом продукції.

Зі світової практики відомо, що податок на прибуток змінювався в дуже широких межах,

та й зараз у країнах з ринковою економікою він розрізняється досить відчутно. Разом з тим спостерігається явно виражена тенденція до зниження верхньої межі ставки податку на прибуток. Наприклад, у США, де не дуже давно вона перевищувала 50%, ця ставка знизилася до рівня 30 %. Подібне зниження впливає на підприємства до більше продуктивної праці. У результаті держава, програючи у зв'язку зі зменшенням податкової ставки, компенсує програш за рахунок збільшення загального прибутку.

В Україні при встановленому рівні оподаткування прибутку, фактично, з урахуванням ціноутворення, порядку визначення витрат і обчислення прибутку, нерівномірності податкових пільг, особливостей обчислення й порядку сплати податків, у підприємств вилучається понад 50% прибутку, іноді 70-80 %. Діюча податкова система підриває економіку країни. Податковий прес лягає тягарем на підприємців, знижує стимули для розвитку й збільшення обсягу виробництва й створює умови для росту нелегального обороту коштів і догляду в тіньовий бізнес.

Про не оптимальність законодавчої бази для розвитку малого підприємництва свідчить той факт, що згідно Декрету Кабінету Міністрів України “Про прибутковий податок з громадян” від 26.12.92 р. № 13-92, ставка фіксованого та єдиного податків з громадян-підприємців збільшується на 50% суми фіксованого податку за кожного найманого працівника, що стримує створення нових робочих місць.

З 2004 р. набув чинності Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», що істотно вплинув, насамперед, на суб'єктів малого бізнесу, що діють на спрощеній системі оподаткування. Для них фінансове навантаження (у зв'язку із вступом у чинність цього закону) зросло в кілька разів, як свідчать розрахунки, і багато з них виявилися на грані банкрутства.

Зміни в системі прямого оподаткування необхідні. Вони мають бути послідовними й передбачуваними, стимулювального характеру. Їх головними напрямками мають стати: зниження загального рівня оподаткування при різкому розширенні податкової бази; спрощення системи оподаткування; посилення податкової дисципліни; систематизація і кодифікація податкового законодавства (прийняття Податкового кодексу).

Щодо податку на прибуток підприємств, то він неналежно мірою виконує регулятивні функції. Для їх зміцнення необхідно диференціювати ставки залежно від розміру отриманого підприємством прибутку, маючи

на увазі, що ступінь диференціації не повинен бути надто великим.

Важливим є також розв'язання проблеми неоподаткованого мінімуму прибутку в абсолютній величині для вилучення його з податкової бази усіх без винятку підприємств, що створить перевагу для розвитку малих та середніх підприємств, підвищить їхню конкурентоспроможність, створить певні перепони на шляху надмірної концентрації виробництва і його монополізації.

Відповідно до чинного законодавства розмір ставки єдиного податку не збільшується при зростанні прибутку підприємства, що зацікавлює виробників у зниженні ціни для отримання переваг на ринках збуту товарів через зниження собівартості. Таким чином, нарахування єдиного податку на суму виручки від реалізації виконує саме стимулюючу функцію зниження витратності підприємств і нарощування збуту виробництва через збільшення частки прибутку в структурі виручки від реалізації. Цей податок враховує на користь бюджету й інфляційні процеси, які на сьогодні не враховує податок на прибуток.

Для зниження питомої ваги низькорентабельних та збиткових підприємств можна запропонувати систему регресивного оподаткування, згідно з якою зростаючій кількості прибутків відповідає понижувальна шкала оподаткування. Ключовим критерієм ефективності слід вважати річний темп зростання прибутку. На відсоток зростання прибутку знижується загальна податкова ставка.

Характерною особливістю податкової політики України є те, що на початку кожного року вводиться в дію дуже багато змін в податковому законодавстві, що теж не сприяє зміцненню стабільності вітчизняної податкової системи. Такі постійні зміни вимагають додаткових зусиль від бухгалтерів та керівників з постійного вивчення нових законів, адаптації до нових умов, додаткових витрат на навчання, семінари, консультації тощо. Також у зв'язку з цим виникає безліч помилок при нарахуванні та сплаті податків, від чого страждають як платники, так і держава.

Висновки. Таким чином, з метою стимулювання розвитку підприємницької діяльності в Україні, особливо в інноваційній сфері, на нашу думку, при реформуванні податкової системи

необхідно врахувати наступні пропозиції:

– звільнити від ввізного мита та ПДВ обладнання та об'єкти інтелектуальної власності, що не виробляються на території України, які ввозяться для потреб інноваційних проектів;

– надати можливість інноваційним підприємствам використовувати 70% податку на прибуток на науково-дослідницьку діяльність, а ще 20% – на сплату відсотків по кредитах, якщо це потрібно;

– встановити законодавче запровадження податкового стимулювання діяльності малого підприємництва, насамперед у пріоритетних сферах матеріального виробництва, звільнення від оподаткування частини їх прибутку (доходу), що спрямовується на рефінансування;

– при відкритті виробничого (особливо інноваційного) підприємства звільняти його від податку на прибуток на 5 років;

– якщо згодом не менш ніж 50 % продукції такого підприємства експортується, знизити податок на прибуток до 10-15%;

– при зведенні комерційної нерухомості, звільняти на період будівництва від плати за землю; надалі – застосовувати пільгову ставку ПДВ.

Література

1. Максимець К.П., Зіновієв Г.О. Податкові аспекти європейської інтеграції України в комерційній діяльності: проблеми та перспективи // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 6. – С. 49-59.
2. Клементьев М.И. Актуальные вопросы регулирования налогообложения в ЕС // Аудитор. – 2003. – № 2. – С. 9-16.
3. Крисоватий А.І., Вакулич І.П. Податок на додану вартість в аспекті реформування податків на споживання // Фінанси України. – 2002. – № 6. – С. 11-20.
4. Амоша А., Вишне夫斯基 В. К вопросу об оценке уровня налогов в Украине // Фінанси України. – 2002. – № 8. – С. 11-19.
5. Налоговые платежи в 2008 году // www.doingbusiness.org/taxes.
6. Великобритания // <http://www.worcount.com/index.files/economvelikobrit.htm>.